

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

1596. évi bártfai „Neue Zeitung” és más korabeli magyar vonatkozású tudósítások.

Az információk mai özőnében nem könnyű elképzelni azokat az időket, amikor a világ eseményeiről szóló tudósítások bizony igen ritkák és hézagosak voltak. A mai technika segítségével ugyanis mind képben, mind hangban nemritkán egyidejűleg, de legfeljebb csak minimális időeltolódással — szinte percekben belül — a tv-n és a rádión keresztül tájékoztatást nyerünk minden lényeges eseményről, történt is az a világ bármelyik pontján. Fegyveres összecsapások, természeti katasztrófák mellett beszámolót kapunk kevésbé tragikus, inkább csak érdekes dolgokról is, mint amilyen az időjárás szeszélye, vagy a természet furcsasága (pl. nagyszámú többesszülés).

Ugyanezek a témák természetesen a múlt idők emberét is nagymértékben foglalkoztatták. A kisebb-nagyobb közösségek (család, falu) zömmel erősen izoláltan éltek életüket. Így a hírtovábbítás akkori primitív körülményei között hírigényüket még leginkább az utazók szóbeszédére támaszkodva elégíthették ki, természetesen csak igen szűkösen. Úton békeidőben főleg a kereskedők, háborúban pedig a katonák voltak. Az említett szóbeli közlés mellé idővel felzárkózott a levélbeli tudósítás. Üzletemberek és harcosok küldtek haza magukról, és ezzel kapcsolatban a körülöttük zajló eseményekről beszámolókat. Mind a kereskedelemben, mind a hadviselésben rendkívül sok múlott mindig is a minél gyorsabb és teljesebb hírszerzésen, ezért idővel mindkét területen kiépültek ezek rendszeres hálózatai. Eltekintve az államok nem ritkán rendkívül fejlett hírszerző tevékenységétől (gondoljunk csak a velencei Signoria kitűnően szervezett diplomáciai és kémhálózatára) a helyközi kereskedelem és az ezt egyre nagyobb mértékben finanszírozó korai tőkésék (pl. az augsburgi Fuggerek) rendszeres tájékoztatást küldő levelezőkkel tartottak kapcsolatot. Az így beérkező információk azonban általában csak szűk kör részére voltak hozzáférhetőek. Az érdeklődők hírérsége továbbra is zömmel kielégítetlenül maradt. A könyvnyomtatás feltalálása és ezzel az olcsó szöveg-többszörözés ezen a téren is döntő fordulatot hozott, mert már korán felismerték a régóta fennálló értesüléssel szembeni keresletet és azt immár a nyomtatással könnyen kielégíthető kínálat között adódó anyagi haszon lehetőségét. Még Gutenberg századában számos levél formájában íródott tudósítás hagyta el a sajtót, szólott az akár a Magyarország déli határait ostromló török elleni harcokról, akár a legújabban felfedezett, „indiai” szigetekről, azaz Amerikáról. Ezek az újságlevelek, latinul „relatio”-k nemritkán a címükben is hordták elnevezésüket. A nemzetközi latinítás mellett — különösen a 16. századtól — mind jelentősebb szerephez jutottak az élő (mindenekelőtt az olasz és francia) nyelvek is. Közép-Európában legelterjedtebb volt azonban a német, amely ilyen esetekben a „Neue Zeitung” megjelölést adta, ami a magyar „újság”, „levélújság” kifejezésnek felel meg.¹

¹ *A magyar sajtó története. I. köt. Szerk. KÓKAY György. Bp. 1979, 19—21.*

Magyarországon, a szinte szüntelen csatározások színterén, a viszonylag gyengén fejlett nyomdászat — az irodalom körébe tartozó, tudósító, históriás énekek mellett — természetesen a haditudósítások megjelentetésével is foglalkozott a 16. század utolsó két évtizedében, de csak igen szerény keretek között. A magyar nyelv izolált volta a szélesebb körben történő terjesztésnek erős akadály volt, így nem csoda, hogy e nyelven írt és nyomtatott újság csupán egyetlen egy ismeretes (RMNy 785). Két latin, háborús beszámoló (RMNy 491 és 780) mellett fennmaradt egy német is (RMNy 599), amely hazánkban hagyta el a sajtót.

Külön kell szólni arról a *Zeitung von Zennig, dass Ibrahim Beg auff das Haupt geschlagen* című tudósításról, amelynek utánnomata az „Erstlich gedruckt in Ungern anno 1595” megjelölést viseli (RMNy 768). Miután a kiadványról megállapítható volt, hogy az Bécsben Franz Kolb műhelyében készült, jogos a feltételezés, hogy első alkalommal, ahogy ezt az előbb idézett megjelölés is közli, Magyarországon nyomtatták.²

A szakirodalomban hosszú ideig bizonytalanság mutatkozott az ilyen „Erstlich gedruckt” megjelölés értelmezésében. Volt olyan álláspont, amely szerint ezzel az első kiadást kívánták megjelölni azzal a közlési szándékkal, hogy a híradás eredeti, nem átvétel. Tehát azt abban a városban, ill. műhelyben nyomtatták, amelyet az „erstlich gedruckt” szavak vezetnek be. A másik álláspont szerint az említett fordulat arra utal, hogy a közlés átvétel abból az első kiadásból, amelyet az utánnomaton „erstlich gedruckt”-tal jelöltek. A kérdés korábbi eltérő megítélését ma már egyértelműen a második álláspont elfogadása váltotta fel. Erre ugyanis számos bizonyíték utal.

Szolgáljon ehhez például éppen a kevés hazai „Neue Zeitung”-ok egyike. Joannes Manlius 1587-ben Monyorókeréken jelentette meg Zrínyi György titkáranak, Erhard Pöckhl-nek beszámolóját a szigetvári Sasvár pasának az év augusztus 9-i portyázásáról és a sárkányszigeti összecsapásról. E kiadványból példányok is maradtak fenn (RMNy 599). Apponyi Sándor gyűjteményében őrzik ma az OSZK-ban ennek utánnomátát, amely pontosan feltünteti mind az eredeti, mind a másodközlés impresszumát: „Erstlich gedruckt zu Eberaw in Ungern, jetzt aber nachgedruckt zu Grätz, durch Hansen Schmidt. Anno MDLXXXVII.”³

A közel múltban a fentebb említett zenggi újsághoz hasonló jellegű nyomtatványra hívta fel figyelmemet Helmut Lang a bécsi Nationalbibliothekből, akinek ezúton is köszönetemet fejezem ki segítségéért. A *Gewisse Neue Zeitung* kezdetű levélújság az „Erstlich gedruckt zu Bardfeldt in Ungern 1596” megjelölést viseli címlapján. A fentiek alapján tehát bizonyosra vehető, hogy szó szerint kell venni azt, amit a kiadvány magáról hirdet: első alkalommal ezt Bártfán nyomtatták ki. Miután 1596-ban e felvidéki városban működött David Gutgesell sajtója, amelynek betűi különben nem egyeznek az említett „Neue Zeitung” típusaival,⁴ semmi ok sincs arra, hogy a fentiekben kételkedni kelljen. Ezek szerint az RMNy első kötetét újabb leírással kell kiegészíteni abban a reményben, hogy egyszer majd talán példány is fog az eredeti kiadványból előkerülni:

RMNy S 769A

»GEWISSE neue Zeitung, wie jetzo newlich die Inwohner zu alt Ofen umb Hülff und Erledigung vom Türeken beym Herr Balfy angehalten, nud nochmals selber in der Nacht ein blinden Lermen gemacht, und herauss zu den Christen auff Gran zu aussgefallen,

² *Magyar Könyvszemle* 1963. 120—121.

³ APPONYI, Alexander: *Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. Bd. III.* München 1925, Nr. 1877. — További utánnomata, amely nem tünteti fel az eredeti kiadás adatait, Nürnbergben készült Leonhard Heussler műhelyében: RMK III. 761.

⁴ Vö. RMNy 424, 448, 590, 654, 771.

viel Gütter mit sich begracht und von den Unserigen in Schutz und Schirm angenommen worden. In diesem 1596. Jahr den 22. Januarii. Dessgleichen wie die Unserigen von Gran den 26. Januarii auff den Streiff aussgezogen und 3. Meil under Ofen kommen, 966. Schaff sampt etlichen Türcken ubernommen, und dieselben glücklich darvon gebracht haben etc. Gedruckt zu Bardfeldt 1596 [Gutgesell].⁴
»A⁴ = [4] fol.«

Haditudósítás. — Az első híradás címe *Aus Gran vom 22. Januarii anno 1596*, a másodiké *Gleich jetzt und kommt Zeitung aus Gran vom 26. Januarii anno 1596*. — A legterjedelmesebb a *Gebet wider den Türken* című imádság, amely a kis kiadványt zárja.

Tartalmilag a két híradás több részében újnak tűnik a viszonylag számos, korabeli, magyar vonatkozású tudósításokkal összevetve. Az első beszámoló egyes mondatai és fordulatai visszacsengenek abban a *Neue Zeyttungban*, amely a Pálffy Miklós által szerkesztett 1596. elejei óbudai rajtaütésről számol be ugyancsak nyomtatásban, de a bártfainál jóval részletesebben.⁵ Erre támaszkodhatott az ugyanannál az augsburgi Georg Kress-nél készült „*Fünfferley Zeitungen*” első tagja.⁶

Összevetve most már a három tudósítást Pálffynak a portyáról Esztergom 1596. január 22-i keltezésű és Bécsbe írt hivatalos beszámolójával,⁷ a konkrét számadatokban ezek között a következő azonosság, ill. eltérés tapasztalható. Pálffy 2066 óbudai kimentéséről tett jelentést 175 kocsiával, amelyeket 12, 10, 8 vagy 6 ökör vont. A bártfai híradás 2—3000 emberről, 130 kocsiáról és két hajóról tud. Az augsburgi *Neue Zeyttung* 2160 főről és pontosan a Pálffy által említett számú és vonatású szekérről, továbbá két hajóról számol be. Az augsburgi *Fünfferley Zeittungenben* már a nyilván nem csak Óbudáról, de más helységekből is kiszabadítottak 5380 léleknyi seregéről, 375 kocsiáról és 20 hajóról tudósít, amelyek 1596. február 12-ig mind szerencsésen meg is érkeztek Esztergomba. Az óbudaiak kiszabadításának esete még évekkel később is foglalkoztatta az összefoglaló tudósítóirodalmat. Így Samuel Dilbaum „*Eiconographia*” c. több kiadást is megért beszámolója,⁸ amelyhez Wilhelm Peter Zimmermann még rézmetszetes illusztrációkat is készített, többek között erről az óbudai epizódról is.⁹ Dilbaum beszámolója az augsburgi *Neue Zeyttung* adatait vette át, azokat mindössze három szekérral toldotta meg.

A bártfai levélújság másik híre 1596. január 26-án kelt ugyancsak Esztergomból. Ez is pontosan megfelel Pálffy hivatalos beszámolójának keltezésével.¹⁰ Pálffy 180 huszár és 300 gyalogos — közötté 36 vallon zsoldos — akciójáról írt, akik két törököt és 1400 birkát zsákmányoltak. A bártfai híradás 200 huszárról és 400 gyalogosról tudósított, valamint a két török mellett 966 juhról. Úgy tűnik, hogy az augsburgi beszámolók közvetlenül támaszkodtak Pálffy első jelentésére, a bártfai — bár sokszor azonos szavakkal — inkább csak közvetve értesülhetett az ő írásáról, esetleg a hadvezér környezetének közvetítésével, de mindkét esetben pontosan az esztergomi hivatalos jelentés napjával keltezte.

⁵ BALLAGI Aladár: *Buda és Pest a világirodalomban. I. köt.* Bp. 1925, 979. sz. — HUBAY Ilona: *Magyar és magyar vonatkozású röplapok, újságok, röpiratok az Országos Széchényi Könyvtárban.* Bp. 1948, 389. sz. — GÖLLNER, Carl: *Turcica. Die europäischen Türckendrucke des XVI. Jahrhunderts. Bd. II.* București — Baden-Baden 1968, Nr. 2268.

⁶ KERTBENY Károly: *Magyarországra vonatkozó régi magyar nyomtatványok. 1454—1600.* Bp. 1880, 202. sz. — Ballagi 968. — Göllner 2278. — A nyomdász neve ezen Gressként áll. Az ő gondozásában számos magyar vonatkozású híradás jelent meg: Gutenberg Jahrbuch 1962, 353—359.

⁷ JEDLICKA Pál: *Adatok br. Pálffy Miklós életrajza és korához.* Eger 1897, 592—594.

⁸ Augsburg 1604 és 1605. — Apponyi 677.

⁹ *Folia Archaeologica IX.* (1957) 192. — RÓZSA György: *Budapest régi látképei (1493—1800).* Bp. 1963, 161.

¹⁰ Jedlicska 594.

A bártfaihoz hasonló, levélújság formájában történő, alkalmi hírterjesztés volt az uralkodó a 16. és 17. században. Feladatkorét csak a későbbiekben és fokozatosan vették át az immár rendszeresen és mind gyakrabban (hetente többször, majd naponta) megjelenő, egyre inkább a maihoz hasonló hírlapok. Az említett két évszázad fordulójának nagy eseménye az 1591 és 1606 között a keresztény seregek és a törökök között dúlt tizenötéves, ún. hosszú háború volt.¹¹ Magyarország volt zömmel a színtere ezeknek a küzdelmeknek, amelyek hazánknak olyan rendkívüli veszteségeket okoztak emberben és anyagiakban egyaránt, amelyhez fogható előtte a tatárjárástól és utána a második világháborúig nem érte országunkat. Az erről szóló nyomtatott, alkalmi tudósításoknak se szeri, se száma. Egyedül a hazai szakirodalom¹² ezek közül már több százat ismertetett, nem beszélve a külföldi bibliográfiákról.¹³ A számtalan híradás és azok utánnymatai azonban az eseményeket követően — különösen azért, mert azokat időnként összefoglaló formában is megjelentették — hamarosan érdektelenné váltak, így példányainak túlnyomó részét — akárcsak a mai hírlapokat — nem őrizték meg. Ennek tudható be, hogy ezek ma már többségükben ritkaságszámba mennek.

A fentiek után nem érdektelen azt is megvizsgálni, hogy a bártfai levélújság utánnymata hogyan maradt fenn. A példányt a moszkvai Lenin Könyvtár őrzi egy nem kevesebb, mint 65 további tagot számláló gyűjtőkötetben, amelyek mindegyike magyar, ill. török vonatkozású.¹⁴ A nagyjából időrendben összekötött nyomtatványok az 1595 és 1622 közötti korszakot ölelik fel. A 66 kiadványból mindössze 20, tehát 30 százalékra volt eddig ismeretes a hazai szakirodalomban. Érdekes, hogy az arány erősen eltér a két évszázadból: a 16. századból származó 45-ből mindössze hét, tehát alig tizenöt százalék, a további 17. századi 21-ből 14, vagyis a kétharmada ismeretes. Ennek az a magyarázata, hogy míg a 16. századból származók túlnyomó részben igazi levélújságok, amelyek mindenekelőtt a harci eseményekről tudósítottak, addig az említett gyűjtőkötetben fennmaradt 17. századi kiadványok többsége politikával foglalkozik (békekötés, diplomáciai levelezés stb.). Ez utóbbi csoportba tartozó nyomtatványokat a múltban időtállóbbnak tekintették, és ezért jobban megőrizték, mint az előző kategóriába tartozókat.

A fenti arányszámok jól megvilágítják, hogy milyen nagyon a kezdeten tart a hazai szakirodalom a tartalomilag magyar vonatkozású, régi nyomtatványok bibliográfiai feltárása területén. Félelmetes, hogy még a nyomtatványok ezreinek, sőt tízezeinek feltárására lesz idővel szükség, de ugyanakkor rendkívül vonzó is ez, mert hiszen bizonyosan számtalan új, forrásértékű adat is kerül majd elő ennek során. Az azonban leszögezhető, hogy ezek rendszeres összesítésére, ill. publikálására még nem jött el az idő. Feltehetően generációk rendszeres és tervszerű munkájára lesz szükség ahhoz, hogy a külföldi nyomdatermékeket magyar szemmel szakterületenként végignézzék, a reánk vonatkozókat pedig egységes, de ma még pontosan ki nem alakított szempontok alapján kivonatolják és regisztrálják.

Visszatérve a moszkvai gyűjtőkötetre, az abban megőrzött nyomtatványok könyvészeti ismertségének aránya már nem olyan kedvezőtlen, ha a külföldi szakirodalmat is figyelem-

¹¹ Vö. I. jegyzet.

¹² HAMMER, Joseph von: *Geschichte des osmanischen Reiches*. Bd. X. Pest 1835. — Továbbá Kertbeny, Apponyi, Ballagi és Hubay fentiekben már említett munkái.

¹³ Az e témával foglalkozó első, általános összefoglalás: WELLER, Emil: *Die ersten deutschen Zeitungen*. Tübingen 1872. — BORSA Gedeon: *Georg Hieber, ein Wiener Formschneider am Ende des XVI. Jahrhunderts (1594—1598)*. In: *Festschrift Josef Stummvoll*. Wien 1970, 661—666. — A legutóbbi, speciális bibliográfia Göllner említett műve. Ezek sajnos mind csak a 16. századi kiadványok feltárására vállalkoztak.

¹⁴ Jelzete ЦКБ МК VII. 4328—4370, 4412, 4380—4384, a leltári számozása 60989—61000, 63000—63052. Az egész kötetről mikrofilmet kapott az OSZK.

be vesszük. Göllner „Turcica”-bibliográfiájában ugyanis 15 művet éppen a Lenin-könyvtári példány alapján írt le (3, 5—13, 15—19. sz.). Három további esetben is ismerte a kiadványt, de más gyűjteményből ismertette.¹⁵ Ugyanakkor azonban érthetetlen, hogy ugyanennek a kötetnek a 19. tag utáni további 27 nyomtatványát a 16. századból Moszkvából egyáltalában nem (4, 20—45. sz.), más könyvtárból is csak öt esetben közölte.¹⁶ A gyűjtőkötet korábbi őrzőhelyének nyomtatott katalógusa viszont mind a 66 tag pontos adatait felsorolja.¹⁷ A kötet tehát mai összetételében került Moszkvába, ezért sem világos olyan sok és fontos turcica mellélése Göllner részéről.

A gyűjtőkötet minden tagjának jobb felső sarkában áll a nyomtatott katalógus által is feltüntetett sorszám.¹⁸ Az esetek többségében azonban a bal felső sarokban is látható egy, ugyancsak kézzel írt, de régebbi sorszám, amely minden alkalommal eltér a másiktól. A régi sorszámozás segítségével megállapítható, hogy a 66 kiadvány közül 50 korábban egy, a mainál is nagyobb gyűjtőkötet része volt, amelyhez legalább 84 kiadvány tartozott.¹⁹ Ebben a nyomtatott tudósítások — a maihoz hasonlóan — az évszámok rendjében követhették egymást. Jelentős hiány (67—79. sz.) tapasztalható azonban az 1602. és 1606. évek között. Ekkor a kiadványok jellege megváltozik a mai gyűjtőkötetben: amíg 1602-vel bezárólag (1—49. sz.) — kettő kivételével (41—42. sz.), amelyek nem is a régi kolligátumból származnak — mindegyik hungaroturcica haditudósítás, addig 1606-tól a jelentések diplomáciai jellegű eseményekről adnak hírt (50—65. sz.). Ez utóbbiak is két koresoporra oszthatók: az 1606—1608. év közöttiek (50—54a. sz.) az 1606. évi bécsi, ill. zsitvatoroki békeszerződésekhöz, az 1619—1622. közöttiek (55—65. sz.) pedig Bethlen Gáborhoz fűződnek. Ezek közül mindössze négy korábbi származik egy másik, beszámolt gyűjteményből,²⁰ feltehetően ugyanabból, mint a 16. századiak többsége. A mai kötet többi 14 tagja (49, 53—65. sz.) máshonnan eredhet, mert azokon nem látható régebbi sorszámozás. A kiadványok műfajai (hadi, ill. diplomáciai) megoszlása tehát pontosan igazodik eredetük szerint.

A mai gyűjtőkötet összeállítására a nyomtatott katalógus tanúsága szerint²¹ legkésőbb a múlt században került sor. Ennek szempontja egyrészt — mint majdnem minden kolligátum esetében — formai (negyedréti alakú), másrészt tartalmi. Ez utóbbi a fontos számunkra, mert ez a magyar, ill. a német nyelvterület számára hazánkban keresztül érintkező török vonatkozás volt. A különböző forrásokból ugyanis kizárólag ezzel kapcsolatos híradásokat szedtek össze túlnyomó részben német, kisebb számban latin nyelven. A korábbi őrzési helyén a felállítás szakrendben történt, ahol is a történelmen belül külön csoportot alkottak a Magyarországgal kapcsolatos kiadványok. Elképzelhető tehát, hogy még e gyűjteményben került sor a mai kolligátum kialakítására, amely helyenként (pl. 1595-ben) még az esztendőn belül is érvényesítette az időrendet.

Az említett, nyomtatott katalógusban²² több mint száz további, régi, magyar vonatkozású nyomtatvány-leírás található, amelyek közül több tucat a hazai bibliográfia számára ismeretlen. Ebből is az a tanulság vonható le, hogy még milyen sok publikált katalógus és bibliográfia átnézésére lesz szükség, hogy teljesebb kép alakuljon ki a régi, tartalmilag magyar vonatkozású nyomtatványokról, nem is beszélve a többszörözött formában közzé nem tett gyűjteményi nyilvántartásokról.

¹⁵ Göllner 2191 (1. sz.), 2046 (2. sz.) és 2114 (14. sz.).

¹⁶ Göllner 2252 (25. sz.), 2237 (26. sz.), 2229 (28. sz.), 2227 (33. sz.) és 2376 (39. sz.).

¹⁷ Reichsgraeflich von Hochberg'sche Majorats-Bibliothek zu Fürstenstein. Bd. IV. [recte VI] Geschichte. Breslau 1892—3, 30—37, 41—42. — Jelzete ott „ung.Q.5.” volt.
¹⁸ 1—65. sz. — Az 54. sz. két önálló bibliográfiai egységet tartalmaz.

¹⁹ Ez a legmagasabb sorszám az 50. tagnál látható.

²⁰ 80. sz. — ma 51, 81. sz. — ma 52, 82. sz. — ma 54, 84. sz. — ma 50. sz.

²¹ Vö. 17. jegyzet.

²² Vö. 17. jegyzet 27—47.

Ha a moszkvai kolligátumban fennmaradt 66 régi magyar és török vonatkozású kiadványt impresszum szerint csoportosítjuk, úgy megállapítható, hogy 29 közli a megjelenési helyét, 27 esetben szerepel „erstlich” megjelöléssel az eredeti kiadás nyomdahelye, míg 11 kiadvány hely nélküli.²³ Feltűnő és egyben jellemző, hogy a hely nélküliek közül nem kevesebb, mint nyolc kiadvány az 1619—1621. évekből való.²⁴ Ebből is jól érzékelhető, hogy a harmincéves háború elején a nyomdászok óvatosabbakká váltak, és a politikai tartalmú kiadványokon óvakodtak feltüntetni nevüket, ill. városukat.

A Lenin Könyvtár gyűjtőkötetében a helynevek közül messze kimagaslik Prága, amely nyolc eredetin és 16 utánnymaton olvasható. Jóval kevesebb esetben, négy eredeti és öt utánnymat viseli Bécs nevét. Harmadik helyen áll Nürnberg négy eredeti kiadvánnyal és egy utánnymattal. Az összes többi 11 város neve²⁵ egyenként már legfeljebb csak egy-két tudósításon szerepel. Ezek szerint a kiadványok jelentős része tehát Prágára utal, ami jól magyarázza az 1619—1621. évi kiadványok közötti feltűnően sok hely nélküli nyomtatványt, hiszen ezekben az években Európának éppen ebben a városában zajlottak legviharosabban a politikai és katonai események. A kolligátumban fennmaradt tudósítások egy része is éppen a cseh rendekkel és azoknak Bethlen Gáborral folytatott tárgyalásairól szól. Jogos volt tehát az itteniek elővigyázata a politikai jellegű kiadványok közreadása kapcsán.

Míndezek alapján feltételezhető, hogy a gyűjtőkötetben fennmaradt és a nyomtatási helyet fel nem tüntető tudósítások közül — akárcsak a megjelöltek esetében — többeket a cseh fővárosban nyomtattak. Számításba vehető ez az eredetileg Bártfán készült levélújság esetében is. Az ebben található két szövegtípus — meglehetősen primitív módon — bekezdésen belül váltja egymást, ami igénytelen, kis műhelyre utal. Hasonló jelenség tapasztalható a kolligátum 32. tagjánál is, amely megjelenési helyül Prágát tünteti fel. A bártfai tudósítás utánnymatában látható szövegtípusok a moszkvai kolligátum számos más tagjában is felismerhetők, ill. az azokban található metszetek alapján további kiadványokkal hozhatók kapcsolatba (6, 7, 8, 11, 13, 26, 27, 35, 46. sz. stb.). Ezek kivétel nélkül utánnymatok, ráadásul egy kivételével (7. sz.) mind prágai nyomdák — túlnyomó részükben a Schumann-műhely — termékei. Ezek alapján arra lehet gondolni, hogy a bártfai újsággal utánnymata egy kisebb prágai sajtó alól került ki. A 66 nyomtatvány viszonylag jó áttekintést ad három időkor magyarországi eseményeivel kapcsolatban. A legrészletesebb és sokszor szinte személyes hangvételű tudósítást az 1595–1602. évek közötti hadieseményekről szóló több tucat levélújság nyújt (1–49. sz.). Többségük könnyen és jól szemlesithető az akkori idők magyar hadi krónikájával.²⁶ Az egyes újságlevelekben olvasható részletek kiértékelésére e cikk keretein belül nincs lehetőség, így e helyen legyen elég csupán utalni arra, hogy azokban nem is egy esetben igen fontosnak tűnő adatokra lehet bukkanni. Így csak példálódzva említhető most a visszafoglalt Esztergom (15. sz.) és Győr (40. sz.) városában látott feliratok, épületek stb. ismertetése, Buda és Pest egy eddig ismeretlen 1599. évi látképének leírása — sajnos a hozzá tartozó metszet nem maradt fenn — amely Albrecht Dürernek e városokról készült, de ugyancsak teljesen ismeretlen korábbi rajzára hivatkozik.²⁷ A további részletek feltárásának meg-

²³ Ez utóbbiak közül egy — 59. sz. — a „Cosmopoli” koholt helynevet viseli. — Egy alkalommal — 52. sz. — mind az eredeti, mind az utánnymat adatait feltüntették.

²⁴ E három esztendőből ezzel szemben mindössze két további kiadvány közli a megjelenési helyét: 57. és 63. sz.

²⁵ Augsburg, Bartfeld, Breslau, Dresden, Frankfurt a.d.O., Leipzig, Magdeburg, München, Olmütz, Óls és a koholt „Walstadt”.

²⁶ HORVÁTH Jenő, Rónai: *Magyar hadi krónika. II. köt.* Bp. 1897, 116—148.

²⁷ E helyen is megköszönöm Rózsa György ezzel kapcsolatos tájékoztatását.

könnyítésére és az összkép elnyerése érdekében helyesnek tünt az alábbiakban a moszkvai gyűjtőkötetben levő valamennyi nyomtatvány legalább sommás ismertetése a legfontosabb bibliográfiai hivatkozásokkal.

1. Bericht vnd || Kurtze Erzehlung deß He- || roischen gemüts, auch herrlichen vnd löblichen || Thaten welche der Hochgeborne Fürst vnd Herr, Herr Sigismundus || Batori, Fürst in Sibenburgen, Herr baider Wallachen, vnd Moldaw, etc. || wider den Türcken, mannlich bewisen hat. || . . . Durch Samuel Dilbaum, Burger in Augsburg, auß man- || cherley Missiuen fleissig zusammen getragen. || 15 96. (München, Adam Berg). A⁴ = [4] fol. (Csak az „A”-ív van meg, hiányzik B⁴—F⁴ G³ levél.)

Kertbeny 1182 — Apponyi 588 — Ballagi 961 — Hubay 378 — Göllner 2191.

2. Vom Türkischen Reich. || Bericht, was es für ein zu- || stand vnd gelegenheit in der Turkey jtziger zeit || habe, Aus einer vorrede Ioannis Lewenklaw von Amelbeurn, die er vber || seine Lateinische Türcken Chronik gestellet, . . . || Sampt einem Prognostico Antony Torquati Von Ferrar, || so er hiruo Anno 1480 dem damals regierenden || König in Vngern Herrn Matthias || vbergeben. || Mit einer Vorred des Ehrwürdigen vnd Hochgelerten || Herrn D. Iohannis Olearij, Superintendenten in der || Kirchen zu Hall In || Sachsen. || Zu Magdeburgk bey Iohann Francken, || Anno 1595. A⁴B⁴C⁴ = [12] fol.

Göllner 2046.

3. Türkische Beschneidung. || Warhaffte kurtze Be- || schreibung, wie Amurath, der jetzt regierende Türkische || Keiser, seinen Sohn Mohameten, so er von Cricassa, einer Natolia- || nerin, seinem Keßweib erzeuget, vnd nu mehr bey funfftzehn Iaren alt, || im vergangenem Monat Iunio, dieses lauffenden Iares, mit || grossem Pomp vnd herrlichkeit, zu Constantinopel || beschneiden lassen. || . . . || Sampt einer sonderlichen meldung etlicher Wunder- || werck zu Constantinopel. || M. D. LXXXV.

A⁴ = [4] fol.

Ø 1852. évi kiadása: Göllner 1750.

4. Warhaffte || Kurtze Beschreibung des || gantzen Proceß, was gestalt mit Graff Ferdi- || nanden zu Hardegk, gewesten General Obristen zu Raab, || Vnd mit Nicolaum Perlin de Forli, gewesten Obristen || Wacht: vnd Bawmeister daselbst, im Rechten || procedirt, dieselben darnirt, || Vnd || Hernacher auff beschehene der Römisch: Kays: || May: etc. vnsers Aller genedigsten Herrn, genedigste Re- || solution vnd Begnadung, den 15. Tag des Monats || Iunij, dieses 1595. Iahres, allhie in Wien || vom Leben zum Tode gerich- || tet worden. || . . . || Erstlich Gedruckt zu Wien in Osterreich, || Georg Hieber Formschneider. || 1595.

A⁴ = [4] fol.

Ø — Az eredeti bécsi kiadás: Borsá 5.

5. Warhafftige Neue Zeitung, || Wie die Siebenbürger, || Moldawer, Walachen, vnd Kosacken funff- || tzig tausent Tartern, so dem Türkischen Ferrat Bas- || sa haben zuziehen wollen, erschlagen, vnd auff's Haupt erleget. || . . . || Item, Was sich von dem 14. Iulio an, biß daher vor || Gran, vnd in Nider Vngern ferner zugetragen. || Gedruckt zu Leipzig, Im Jahre, || M. D. XCV.

A⁴ = [4] fol.

Göllner 2177.

6. Warhafftige Zeitung. || Von Eroberung Gockern || vnd was sich von Anfang des ersten biß auff den Vier || vnd zwanzigsten Julij des 95. dabey fürgelauffen || vnd zugetragen. || Auch was sich zuor bey Gran vnd Gockern zugetragen. || Erstlich Gedruckt in der Alten Stadt Prag, in deß || Hans Schuman Druckerey. || 1595.

A⁴ = [4] fol.

Göllner 2172. — Az eredeti prágai kiadás: Ballagi 955.

7. Neue Zeitung, || Vnd gründtlicher Be- || richt, was massen abermaln durch schi- || ckung deß Allmächtigen Gottes, deß Durchleuch- || tigen vnd Hochgebornen Fürsten vnd Weyda in Sieben- || bürgen Kriegßvolek, darüber der hochberümbte vnd streit- || bare Heldt Herr Barbil Georg Obrister, dem Erbfeindt || Christliches Namens vier Festung oder Granitzheuser ab- || gedungen darzu den Themeschwari Bassa auff das || Haupt geschlagen, vnd demselben grosse || Peut erlangt vnd bekommen. || Erstlich Gedruckt zu Wienn in Osterreich, || bey Frantz Kolben. Anno 1595.

A³ = [3] fol.

Göllner 2164.

8. Gott allein die Ehre. || Warhafftige Zeitungen || von Eroberung der Stadt Babotsch, vnd er- || haltenen Victoria vber die Ianitscharn || vom letzten Iulij. || Item || Vom Scharmützel, Welcher zwischen Gran || vnd Ofen geschehen, auch erlangten Beuth der

Cameel, || Gezelt, Geschütz, vnd vielen andern sachen, so die || vnsern darinnen vber-
 komen vom 4. Augusti, || dieses 95. Jahrs. || Erstlich Gedruckt in der Alten Stadt Prag,
 Bey || Hans Schuman. || 1595.

A⁴ = [4] fol.

Göllner 2112.

9. Von eroberung der Vestung Fagiat, || Vñd vom Scharmützel, || welchen das Sie-
 benbürgisch Kriegßheer mit || den Türcken, bey ernelten Vestung Fagiat den 13. Augusti
 || dieses 95. Jahres gehabt, Auch wie durch Gottes hülfte der Beeg || von Lippa vnd
 Gienco sampt andern fürnemen Türcken || von den Vnsern gefangen vnd weg || gefüret
 worden. || Item, Was im verlaufenen Monat in Crabaten gesche-||hen: Vnd was für
 beuth von Vieh die vnserigen in Oberhungern || bey Hatwan bekommen haben. || . . . ||
 Erstlich Gedruckt zu Prag, bey Hans Schuman.

A⁴ = [4] fol.

Göllner 2105.

10. Beschreibung, || Vnd gründtlicher Be-||richt, von der Eroberung der Haupt
 Ve-||stung Grann in Hungern, . . . nach auß-||gestandner langer Belägerung, durch
 hülf deß Allmächtigen || Gottes den ersten vnd anderen September diß 95. Iar, ||
 endlich in der Christen gewalt gebracht, vnd mit || streitbarer Handt erobert || worden.
 || . . . || Gedruckt zu Wienn in Osterreich, bey || Frantz Kolben, in der Lilien Burschen.

A³ = [3] fol.

Göllner 2092.

11. Von Eroberung Gran. || Vnnd was sich dabey von || anfang des ersten Julij biß
 auff den 2. Septembris || zugetragen, auch was für beuth vnd anders die || vnsern darinnen
 vberkommen || haben. || . . . || Erstlich Gedruckt in der Alten Statt Prag, in || des Hans
 Schumans druckerey. || 1595.

A⁴ = [4] fol.

Göllner 2106. — Az eredeti prágai kiadás: Apponyi 1921.

12. Soli Deo gloria || Gutte Zeitung aus Vn-||gern, Wie die vnserigen durch Gottes
 hülf, die || Vestung Gran erobert vnd eingenommen . . . || Item, || Was man in der
 Vestung gefunden vnd || bekommen, Neben andern Zeitungen || aus Grätz. || . . . ||
 Erstlich gedruckt zu Wien, bey Georg Hieber. || 1595.

[A⁴] (levágva) = [4] fol.

Borsa 6 — Göllner 2111.

13. Beschreibung, || Vnd gründtlicher Bericht || von der Eroberung der Haupt Ves-
 tung Grann in || Hungern, . . . von an-||fang des ersten Julij biß auff den 2. Septem-||
 bris zugetragen, auch was für beuth vnd || anders die vnsern darinnen vber-||kommen
 haben. || Warhafftige Zeitung, Wie der Sinan Bassa mit || Heereskraft an die Mulda-
 wische Grentze, vber den Fluß die Tonaw || gesetzt, die Muldawische Landtschaft erst-
 lich anzugreifen, Deme ist || der Weidaw aus Siebenbürgen, . . . den Sieg er-||halten,
 vnd etlich Tausent Türcken erleget, Vnd deß fal-||schen Propheten Mahomets Fahne
 bekommen || haben, etc. || . . . || Erstlich Gedruckt in der Alten Stadt Prag, in || des
 Hans Schumans druckerey. || 1595.

A⁴ = [4] fol.

Göllner 2091.

14. Manßfeldische Historia, oder Particular || Erzehlung alles was || Fürst Carol
 vom Manßfeldt in Vngern || außgericht, von Anfang seines Anzugs, biß zu seinem ||
 Todt vnnd Begrebuß, was sich weitter von Tag zu Tag mit || Scharmützeln, Schlachtern,
 Eynnehmungen etlicher Stätt vnd || Blochhäuser verlaufen, biß ihre Fürstliche Durch-
 leuchtigkeit, || Ertzhertzog Matthias endlich den 1. Septembris 95. die || Vestung Gran
 einbekommen, . . . biß auff den 13. Septemb. || Stylo nouo. || Welche Belagerung, Schlach-
 ten vnd Eroberung der Ve-||stung Gran, alles in 3. Kupferstücken nach dem Leben
 ab-||gerissen, vnd durch die Buchstaben hierinn || außfürlich erkläret. || Gedruckt
 erstlich zu Nürnberg, durch Leonhart Heußler. || Anno M. D. XCV.

A⁴B⁴C² = 20 pag.

Apponyi 1910 — Göllner 2114.

15. Warhafftige, || Eigentliche vnd Gründt-||liche beschreibung, von eröberung der
 herrlichen || vnd starcken Vestung Gran, . . . || Deßgleichen Von der Schlacht, welche
 das || Siebenbürgische Kriegßvolek, mit dem Sinan Bascha || gehalten, Geschenen den
 23. Augusti dieses || 1595. Jahres. || Item, Von eröberung des Festen am Wasser || gele-
 genen Berg Schlosses vnd Städtleins Vitzegrad oder || Plindenburg, welches die vnserigen
 durch Gottes hülfte den 22. Septem-||ber jetzt lauffenden Jahres, eingenommen . . . ||
 In Summa, Was sich vom 4. Augusti bis auff || den 22. Septembris im Feldläger allent-

halben || verlaufen, gründtlich be-||schrieben. || Erstlich gedruckt zu Wien, bei Georg Hieber. || [Anno 1595.] (levágva)

[])⁽⁴⁾ = [4] fol. (ivjel levágva)

Borsa 8 Göllner 2096.

16. Gute Neue Zeitung aus Sieben-||bürgen, Ober vnd Nieder Vngern, || Wie die Siebenbürger, || Moldawer vnd Walachen, den Sinan Bassa mit seiner grossen Türkischen macht, durch des || Allmechtigen hülfte geschlagen. . . || Item, Wie auch Gran, vnd nach dem Visegrad oder || Plindenburgk vnd andere Türkische feste Heuser, durch || die vnsrigen eingenommen wurden, etc. || Erstlich Gedruckt zu Dreßden, || Anno, 1595. A⁴ = [4] fol.

Göllner 2158.

17. Neue Zeittung || Vvnd Warhaffter Be-||richt, was massen das Christliche Kriegß-||Volk, in der Crabatichen Refier, die starcke vnd || wolerbawte Vestung Petrinia gestürmbt, vnd durch || deß Allmächtigen Gottes Hülf hernacher in jhr gewalt sampt dem Schloß Crastobitz gebracht, der || Rustan Begg erschossen . . . || Geschehen den 23. Septembr. Anno 1595. || Gedruckt zu Wienn in Osterreich, bey || Frantz Kolben, in der Lilien Burschen.

A³ = [3] fol.

Göllner 2165.

18. Copey eines Graffen Brieffs aus || Gran vnd Offen vom || 6. Nouemb: 95. Darin vermeldet wirdt, || was sich bißher mit der Stadt Offen, vnd ander vmb-||liegenden orten, auch Schlachten vnd Erobe-||rungen, biß heut dato zugetragen. . . || Sampt || Eim Schreiben aus Transalpina, des jtzi-||gen Fürsten aus Siebenbürgen Cantzlers, Herr || Stephanus Iozia genandt, darinnen die letzte grosse Victoria || des gemelten Fürsten von Siebenbürgen, so er wider den || Sinan Bassa, vor der Vestung Torgouista || erhalten, vnd gar in die Flucht ge-||schlagen, erzelt wirdt. || Erstlich Gedruckt zu Wien, Anno 1595.

A⁴ = [4] fol.

Göllner 2098.

19. Richtige Antwort, || Auff des Mahometh || Bassa, vnd des Beeglerbegen aus Griechen-||landt Werbung, an Graffen Ferdinanden von Hardeck, || vor seiner Gefengnuß, wegen eines Frieden oder Stillstands, mit dem Türkischen Sul-||dan auffzurichten. || Sampt angehengter ernstlicher Vermahnung, || des Hochgelehrten vnd weitberühmpten Herren, Hein-||rici Stephani an die Röm. Kay. May. Rudol-||phum 2. . . || Gedruckt zu Prage, durch Iohan To-||lotzqui, Im Jahr, 1595.

A⁴B⁴C³ = [11] fol.

Apponyi 1915 — Hubay 366 — Göllner 2075.

20. Aussag Fünff gefange-||ner Türcen so von des Türcen jtzigem zu-||standt einen jeder insonderheit gefragt, auch was sie da-||rauff geantwortet wie folget, mit andern Beut || zu Gran einbracht, den 8. dieses Win-||termonats. || Sampt der Siebenbürgischen Confirmation || vnd Particularitet der Victorien wider den Sinan Bassa || vom 22. Wintermonat. || Auch wie sich vnsrer Kriegsvolk . . . vor Wei-||nachten, 96 ins Winterlager begeben haben. || Gedruckt zu Wien bey Greger Hübener || Anno 1596.

A⁴ = [4] fol.

Ø

21. Eygentliche Erzehlung, || Wie Sigismundi Bathori, Fürst in Sie-||[[ben]bürgē, Moldaw vnd Walachey, dem Türkischen Sultan ist abgefal-||[[1]en, . . . [W]ie Machomet des Dritten dieses Namens, jtziger Türkischer Sul-||tan, seine neuntzehn Brüder Tyrannischer weiss hat stranguliren. . . || Auch, || Eigentliche Beschreibung Fürst Carll von Mansfeld herkoemen, Leben || vnd ritterliche Thaten, so er nicht allein im Niederland vnd Franckreich verricht, sondern auch || in Vngern, vnd wie er nach behaltener Victori vor Gran, Kranck worden, sein Geist auff-||geben vnd zur Erd bestattet worden ist. || . . . || Itzo Nachgedruckt an der Oder, H. || im Jahr 1596.

A⁴B³ = [7] fol.

Ø

22. Gewisse Neue zeittung, || Wie jetzo newlich die || Inwohner zu alt Ofen vmb hülf vnd erle-||digung vom Türcen, beym Herr Balfy angehal-||ten, . . . Vnd von den vnsrigen in schutz vnd || schirm. Angenommen worden, In diesem || 1596. Jahr, den 22. Ianuarij. || Deßgleichen wie die vnsrigen von Gran, || den 26. Ianuarij, auff den Streiff außgezogen, || Vnd 3. Meil vnder Ofen kommen, . . . || Erstlich Gedruckt zu Bardfeldt, in || Vngern. || 1596.

A⁴ = [4] fol.

Ø

23. Neue Zeitung. || Von dem Bascha aus || Temetschwar, Wie er mit Fünff vnd || Siebenzig wolbeladener Wägen seines Haab vnd || Guts nach Griechischen Weissenburg im abzug gewesen: . . . auff's Häupt erlegt . . . Darnach sein Kopff mit grosser Auß-|| beut gen Lippa gebracht ist || worden. || von dem 4. Februarij, dieses || 1596. Jahr. || Erstlich gedruckt zu Prag, bey Vldrich Walda, || In diesem 96. Jahr. Den 23. || Februarij. A⁴ = [4] fol.

Ø Másik kiadás: Hubay 388 — Göllner 2267a.

24. Nawe Zeitung, || Was diesen Monat || Aprilis in Siebenbürgen, Polen, Ober || vnd Nieder Vngern sich zugetragen vnd ver-||lauffen, Auch von der grossen Kriegsrü-|| stung des Türkischen Keysers. || Item, Prophecey vnd Aussage, eines | alten acht vnd achtzig Jährigen Bawern, welchen || etliche Vngerische Herrn auff den jetzt gehaltenen Landtag || gen Preßburgk haben fordern lassen . . . || Im Jahr, || M. D. XCVI. A⁴ = [4] fol.

Ø

25. Vom Glückseligen Sieg || vnd zerstrewung vieler Tausent Tartarn vnd || Turcken bey der Stadt Lippa, welche als sie dieselben || verwichenes Monats Aprilis, diß Sechs vnd Neuntzigsten Iares, || belegert. . . || Item, || Welcher gestalt die wolverwarte Stadt Teme-||schwar, vnd von den vnsern angezündet. . . so wol was sich newlichen || bey Setschin vnd Filleck verlauffen hat. || Auch von einem Newgebornen Kindt, welches || an dem Venediger Meer gefunden worden, vnd was für || wunder sich damit zugetragen. || . . . || Erstlich Gedruckt in der Alten Stadt Prag, durch || Hans Schumans Erben. || 1596.

A⁴ = [4] fol.

Ballagi 993 — Hubay 393 — Göllner 2252. — Az eredeti prágai kiadás: Apponyi 1933 — Hubay 2393a.

26. Von Eroberung dreyer Vestungen, || In Ober Hungern der || Stadt Wacen, In der Wallachey der Stadt Klaudi, || vnd in Dalmatia der Vestung Casta Nauico, . . . || Item Wie die Türcken an dreyer örtern erstlich bey Gran, || zum andern zwischen Stulweissenburg vnd Rab vnd zum || dritten bey Ofen von den vnsern beraubt vnd ge-|| schlagen sind worden. || Item, Welcher gestalt die Türcken Clissa widerumb ein-||nemen wollen . . . || Erstlich Gedruckt in der Alten Stadt Prag, durch Hans || Schumans Erben. 1596.

A⁴ = [4] fol.

Göllner 2237.

27. Von Einnemung der || Stadt Wacyen: Vnd vom Hauptsturm || welcher zu Teme-schwar geschehen, . . . || Item: Wie die Christen gen Erla vnd, || bey der Stadt Wacyen eine grosse Beuth den Türcken ge-||nommen, vnd die Türkische Solgaten zu Adriano-|| poli viel Heuser in Brand gesteckt haben. || . . . || Erstlich gedruckt in der Alten Stad Prag bey || Anna Schumannin. Anno 1596.

[4] fol.

Ø

28. Warhafftige || Beschreibung, mit was || Herrlicher Pracht vnd Solennitet, jetzt || regierender Türkischer Käyser Mehemet Sultan, || den 6. Iulij, dieses lauffenden 1596. Jahres, wi-|| der die arme Christenheit, dieselbe zuuertilgen, || aus Constantinopel in eigner Person || ausgezogen. || Gedruckt zu Prag, Im Jahr || M.D.XCVI.

A⁴ = [4] fol.

Göllner 2229.

29. Victoria. || Warhafftige Beschreibung || wie es sich bey der Eröberung der Vestung Hattwan in öber Vngern, welche den 3. Septemb. || das ist, Dinstag nach S. Egidj dieses 1596. Jahrs, . . . || Sambt angehenckter Christlicher Dancksa-|| gung nach erlangtem Sieg . . . || Erstlich gedruckt in der Alten Stadt Prag, || durch Nicolaum Straus. || 1596.

A⁴ = [4] fol.

Ø

30. Particularitet || Wie die Festung Pe-||trinia, von dem Erbfeinde || der Christenheit dem Türcken, belägert, vnd durch Gottes hülfte vnd beystand von || den vnserigen entsetzt vnd saluiret . . . || Gedruckt zu Bresslaw, durch || Georgium Bawman. || 1596.

A⁴ = [4] fol.

Ø

31. Adi den 23. Octobris, Anno 1596. || Warhafftige erzelung, was || sich vnder dem Christlichen Kriegßvolck vnnd dem || Erbfeind Türcken vor Keredes verloffen, . . . || Erstlich Gedruckt in der Alten Stadt Prag, || Durch Ulrich Walda. || 1596.

A⁴ = [4] fol.

Ø

32. Erschreckliche || Tyranny, vnd vnmensch-||liche grawsame Thaten der Türcken, || gegen vns Christen Kriegsvolek in Eroberung || der Vhestung Erlaw. || . . . || Gedruckt zu Prag, Im Iahr, || M.D.XCVI.

A⁴A⁴[!] = [8] fol.

Ø

33. Belegerung Erlau vnd darauff folgende Schlacht, zwischen den || Christen, Türcken vnd Tartarn, in obern Vngern geschehen, || Sowoln kurtze vorgehende Beschreibung, was || sich nach vberwindung vnd einnam Hattwan, von tag zu tag ver-||loffen . . . || Dergleichen was hernach, mit den Scharmützelv vnd der Schlacht bey Kerestes, . . . alles von dem Mo-||nat Septemb. diß auff den jetzigen Decemb. dieses 1596. beschrieben, || vnd mit schönen Figuren gezieret. || [metszet] || Zu Endt mit zweyen schönen Kupfferstücken, Als die belegerung der Vestung || Erlau, auch den Scharmützelv vnd der Schlacht bey Kerestes ergangen. || (Gedruckt zu Nürnberg, In verlag || Ioachim Lochners.)

A⁴B⁴C⁴D⁴E⁴ = [20] fol.

Kertbeny 1221 — Apponyi 599 (vari.) — Ballagi 956 — Hubay 377 — Göllner 2227.

34. Warhafftige || Neue Zeitung || von Raab. || Wie diese weitberümbte Fehstung, Durch || Gott des Allmechtigen hülf vnd beystandt, von den || Christen widerumb eröbert, . . . || Erstlich Gedruckt zu Leipzig, Bey Abra-||ham Lamberg. || Anno M.D. XCVIII.

A⁴ = [4] fol.

Ø

35. Gründtliche Particularia || Von glücklicher einne-||mung vnd eroberung der gewaltigen Fe-||stung Raab, in Hungern: welche die Türcken || mit list vnder sich gebracht, Vnd in die vierd-||halb Iahr in ihrer macht gehabt. || . . . || Erstlich Gedruckt zu Prag, in der Alten Stadt, || durch Georg Jacob von Datschitz. || Im Iahr: || M.D.XCVIII.

A⁴ = [4] fol.

Ø — Az eredeti prágai kiadás: Apponyi 1941 — Göllner 2365.

36. Die ander fröliche Neue Zeitung. || Wie die mechtige Vhstung || Raab, durch Gottes Gnedige schickung || vnd hülfte, von dem Wolgeborenen Freyherrn Adolff || von Schwartzenberg eingenommen . . . || Erstlich Gedruckt zu Dressden durch || Matt-hes Stöckel. Anno 1598.

A⁴ = [4] fol.

Ø

37. Soli Deo Gloria. || Von Sigreicher | Eroberung der Vestung || Rab, vnd Ritterlichem Sig wider die || Türcken daselbst, welchen Gott der Allmechtig sei-||nem Christlichen Volek, dieses Acht vnd Neuntzigist Iahr || inn der Nacht am Sonntag Quasimodo, || verliehen hat. || . . . || Gedruckt zu Olmütz, durch || Georgium Händl.

A⁴ = [4] fol.

Ø

38. Gründtlicher Particular || Von Glücklicher || einnehmung vnd eröberung der ge-||waltigen Vestung Raab, in Hungern: || Welche die Türeken mit list vnter sich ge-||bracht, Vnd in die vierdhalb Iahr in jhrer macht gehabt haben. || [metszet] || Gedruckt zu Bresslaw, durch || Georgium Bawman. Im Iahr. || M.D.XCVIII.

A⁴ = [4] fol.

Ø

39. Türkisches tranck gelt wegen verlusts Raab. || Das ist, || Ein ausführliche Erzeh-||lung, was sich zum theil noch in einnehmen Raab || mit den Türcken begeben, . . . || Gedruckt zu Walstadt, im jahr || 1598

A⁴ = [4] fol.

Göllner 2376 — Utánnyomata: Apponyi 1946 — Göllner 2376 jegyzet.

40. Schatz vnd Vorraths Erzählung, || Von allerley || Goldt, Solber, Muni-||tion, Meel, Saltz, Honig, Türkischem Ge-||tränck, zweygebackten Brod, vnzehlichen Vorrath an || allen Dingen, so nach Einnemung Raab nach den ersten || vierzehnen Tagen in heimlichen vnter der Erden || verwareten Gewölbern gefunden || worden. || . . . (Gedruckt zu Walstedt, Im Iar 1598)

A⁴ = [4] fol.

Ø

41. Lob vnd Danck Predig, || Wegen Glückseli-||ger vñ Ritterlicher Eroberung || der Hauptvestung Raab, gehalten zu || Wien in Osterreich, in der Thumbkir-||chen bey S. Stephan, den 2. || Tag Aprilis, Anno || 1598. || Durch || Georgium Scherer, Societatis Iesv || Theologum. || . . . || Gedruckt in der Alten Stadt Prag, || durch Nico-laum Strauß. M.D.XCVIII.

A⁴B⁴C⁴D⁴ = [16] fol.

Ø

42. Pannonia || Divo || Rvdolpho || Secvndo: Impe-||ratori Romano, S. A. || Suo|| Regi, Archidvci, & Domino &c. ||& || Jllustrißimis ut & Illustribus || Jmperii Romani || Ordinibus, || A. D. || M.D.IIC. || Ratisbonam || ad || Comitua Imperialia evocatis, || Supplex: || Habitu ex laciniis Maronis contexto producta || ab || Othone Gryphio: Goarino: Catto: || Gymnasij poetici Ratisponensium Rectore. || Noribergae || Excudebat Paulus Kaufmannus.

A⁴B⁴ = [8] fol.

Apponyi 1940.

43. Siebenbürgische Zeitung. || Warhaffter Bericht, welcher || massen der Durchläuch- tige Hochgeborne || Fürst vnd Herr, Herr Sigismundus Fürst in Sieben-||bürgen, Wa- lachey vnd Moldaw, Grafe der Zeckler, etc. Die Käy-||serlichen abgesandten empfangen vnd angehört, sein gantzes Land vbergeben, || jhnen. . . || Sampt einer Verzeichnuß der Ordnung, so der Wol-||geborne Herr, Herr Adolph, Freyherr zu Schwartzenburg, || seinem Kriegsvolck die herrliche geschwinde Einnam, Raab || betreffend, fûrgehalten, vnd sich derselben || gebraucht. || Gedruckt zu Nürnberg, im Iahr. || 1598.

A⁴ = [4] fol.

Ø — Más nürnbergi kiadások: Kertbeny 1282 — Apponyi 1945 — Kertbeny 1283.

44. Schreiben. || Des jtzigigen Türckischen Keyzers Machomet || aus Constantinopel, ahn. || Heinricum IIII. König || in Franckreich vnd Nauarra, etc. darinne ge-||meldet wirt aus was motiuen gedachter Türckischer || Keyser, mit Ihr Key. Mayest einen neuen friede vnd || anstandt auffrichten wollen. || Sampt einer wiederholung, vnd bestetigung, der vorigen || Bündnissen, vnd Frieden, so zwischen jhm, dem König von Franckreich, || Mechtiger Meer herscherin von England vnd Venetianer || vor diesem gemacht worden. || [metszet] || Gedruckt erst in Wien bey Greger Hübner, Anno 1598.

A⁴ = [4] fol.

Borsa 12.

45. Contrafactur || Der gewaltigen Stadt || Puda oder Ofen, auch die Festung Pest, so ||vber der Thonaw gelegen, Erst von dem weiterümpften || Albrecht Düerer, Darinn zu sehen, diese letzte Belagerung, || vnd wider Abzug der Christen, . . . || Beneben der fröhlichen Zeitung vnd wahren || Bericht, von Entsetzung der gewaltigen Siebenbürgi-||schen Hauptfestung Wardin, sampt andere verlauffene Sieben-||bürgische vnd Vngeri- sche Kriegs Sachen, so sich von Tag || zu Tag zugetragen, biß in vnser jtziges Win-||terläger, Anno 1599. || [metszet] || Erstlich gedruckt zu Augspurg, bey Georg Kreß, ||in der Jacober Vorstadt.

A⁴ = [4] fol.

Ø

46. Warhafftige Zeitung, || Von der Schlacht Sigis-||mundi Bathori, mit dem Michael Wayda, auß || der Wallachey vnd Georgen Basta, welche dieses lauffen-||de Sechzeh- hundert vnd Erste Iar, den dritten tag des || Monats Augusti, An der Siebenbürgischen vnd Vngri-||schen Gräntzen beschehen: Allda gedachter Bathori mit || grossem spot vnd verlust seines Volcks auffß || haupt geschlagen worden. || [metszet] || Erstlich ge- druckt in der Alten Stadt Prag, bey || Hans Schumans Erben, 1601.

A⁴ = [4] fol.

Ø

47. Gründtliche vnd || Warhafftige Newe zeitung || von Eroberung der ansehnlichen Vestung || Stul Weissenburgk, wie dieselbe von Ihrer Fürstlich: || Genaden Duca de Mercuri, Feldobristen in Ober Vngern be-||lägert, gestürmt, vnd hernach de 20 Septemb: im 1601 Iahr || eingenommen, . . .

A⁴ = [4] fol.

Ø

48. Beschreibung || Von des Türckischen || Kaisers Macht vnd Sterck mit welcher || er jetzt und aus sonder verhencknus Gottes, vnserer || Sünden halben, zu den Christlichen Gräntzen sich nahet, || . . . || Item, Von erlangter Victoria in Siebenbürgen wieder || Moyses Tschaxel vnd sein anhang, so sich der Key. Mav. || gantz vngheorsamlichen er- zeigen wollen. || . . . || Erstlich Gedruckt in der Alten Stadt Prag, bey den || Schuma- nischen Erben. || 1602.

A⁴ = [4] fol.

Hubay 432.

49. Appendix Relatio: || I: Fra. || Kurtzer Bericht, was || sich in newlicher zeit in Vngern, Siebenbür-||gen, vnd mit Stulweissenburg, auch im Niederland, || Spanniern, Holland, Seeland, Ambsterdam, Dantzig, Mey-||land, Muscaw, Franckreich, Augspurg, Nürnberg, vnd sonst in || Deutzland, hin vnd wieder zugetragen, so in der vorigen Rela- tion || nicht kommen können, . . . Neben zu Ende angehenkten Bericht der Churfürst-||

lichen zu Dreßden gehaltener Heyraht. || Geschrieben vnd Continuiret || Durch || Iacobvm Framen: H. || der Historien liebhaber. || [záródísz] || Gedruckt zu Magdeburg bey Iohan: || Bötchern, Anno 1602.

A⁴B⁴ = [8] fol.

Ø

50. Duellum Glöselianum. || Das ist, || Zwey vterschiedliche, vnd || darzu wiederwertige Bedencken, vber der || Frag, Ob den Ungarischen Landständen || die Freyheit der Religion zu || zulassen sey. || Eines, || Doctoris Melchioris Glöselii, Weihe Bischoffs || zu Wien, vnd Administrators des Bisthumbs || Newstadt, welches Negative streitet. || Das ander, || Doctoris Polycarpi Leisers, Churfürstlichen || Sächsischen Hoffpredigers, vnd verordneten || zu Kirchen vnd Schulsachen, || Welches Affirmativē schlesuset. || . . . || in den Druck verfertigt, durch || M. Theophilum Philaethen Christopolitanum. || Leipzig, || In Vorlegung Abraham Lambergs. (Anno || M.DC.VIII.)

A⁴B⁴C⁴D⁴E⁴F⁴G⁴H² = [4] + 54 [recte 46] + [1] pag.

Ø

51. Exemplar || reconcilia-||tionis cum Hun-||garis factae 23. Junij, || Anno 1606. || [metszet] || Cum Gratia Superiorum. || Pragae, || Typis Othmarianis.

A⁴B⁴C⁴D⁴ = [16] fol.

Ø — Címlapvátozata: RMK. III. 1048 (1) — Hubay 442 (1)

52. Abdruck || Der Reconciliation vnd || Vergleichung mit den Hungerischen || Stenden, geschehen zu Wien in Osterreich, den 23 || Junij. Anno 1606. . . . Erstlich Gedruckt in der Alten Statt || Prag, durch Iohan Othmar Iacobi. (Nachgedruckt zu Nürnberg durch || Christoff Lochner.)

A⁴B⁴C⁴D⁴ = [16] fol.

RMK. III. 1030 — Apponyi 691 — Hubay 439a.

53. Abdruck || Der Friedens Handlung || vnd Vergleichung mit den Hungerischen || Ständen. || Insonderheit auch von des Herrn Botschkay || seiner Person, Tittel etc. vnd gantzen || Befriedung. || [metszet] || Erstlich Gedruckt in der Alten Stadt Prag, || durch Iohan Othmar Iacobi. M.DCVII.

A⁴B⁴C² = [10] fol.

Ø — Más utánnomása: RMK. III. 1031.

54. Conditiones || Pacis Inter Roma-||norum Et Turcieum Impe-||ratorem, . . . Praegae, || Typis Othmarianis. || 1607

A⁶ = [6] fol.

RMK. III. 1048 (2) — Hubay 442 (2).

54a. Friedens Conditiones. || wie dieselben zwischen dem Römischne || vnd Türckischen Keyser, Rudolpho dieß Namens || dem andern, vnd Hehomath Sultan dem ersten. . . . || Erstlich gedruckt in der alten Stadt Prag durch || Iohan Ottmari Iacobi. 1607.

A⁴ = [4] fol. [csonka, hiányzik B³]

RMK. III. 1047 — Hubay 444. — Más utánnomata: RMK. III. 1051 — Hubay 443.

55. Schreiben || Fürsten Gabriel || Bethlehem in Sieben-||bürgen, || An die Herren Directorn || deß Königreichs Böhemb. || . . . || Gedruckt im Jahr 1619.

A⁴ = [4] fol.

RMK. III. 1269 — Apponyi 743 — Hubay 478.

56. Antwortschreiben, || An den Fürsten in || Siebenbürgen, von den || löblichen Herren Directorn in || Böhemen abgegangen, || Den 9. Septemb. 1619. Jahrs. || . . . || Gedruckt im Jahr, wie obstehet.

A⁴ = [4] fol.

Hubay 476.

57. Legationis, || In Regiis || Vngaror. Comitii || Proximis, Nomine Evange-||licorum Regni Boemiae || Ordinum, || A Doct. Iessenio, Obitae, || Renvnciatio. || . . . || Pragae, || Excudebat Paulus Sessius, Academiae Typographus. || Anno M.DC.XIX.

A⁴B⁴C⁴D² = [14] fol.

Apponyi 1993.

58. Qvere-||la Hvnga-||riae. || Anno || M.DCXX.

A⁴B⁴C⁴ = [12] fol.

RMK. III. 1314 — Apponyi 2001 — Hubay 494.

59. Fedus || Ungaro-||Bohemicum, An-||no Salutis M.DC.XX. || Aprili mense, Pragae, || . . . || Nec-Non || Articuli A Serenis-||simo Dn.Dn. Gabriele Bethlen, &c. || . . . || Cosmopoli, || MDCXX.

A⁴B⁴C⁴D⁴E⁴F⁴ = 48 pag.

RMK. III. 1309 — Apponyi 779 — Hubay 509.

60. Extract der Resolution, || So den Kayserlichen || Gesandten den 12. Ianua-||rii zu Preßburg von den Vngari-||schen Ständen ertheilet worden. || [záródsz] || Gedruckt im Jahr || Christi 1620.

A⁴ = [4] fol.

RMK. III. 1308 — Apponyi 1997.

61. Deß Königreichs Hungarn || Offene Klagschrifft. || An die gantze Christen-||heit, ... || Im Jahr Christi M.DC.XX.

A⁴B⁴C⁴ = [12] fol.

RMK. III. 1312 — Hubay 498.

62. Der Röm.Kayserl. || auch zu Hungarn vnd Böhmen, etc. Kö-|| nigl. Majest. Edictal-Cassation, der vnbillichen, || vermeynten vnd von Rechts wegen nichtigen || Wahl Gabriel Bethlems zum Kö-||nig in Ungarn. || ... || Item Copey eines Schreibens, so der Graf von || Mansfeld an den Bethlen Gabor soll ge-||than haben. || Gedruckt im Jahr || M.DC.XXI.

A⁴B⁴C³ = 21 pag.

RMK. III. 1324 — Apponyi 2619 — Hubay 546.

63. Sacratissimae Caesa-||rae, Ac Germa-||niae, Hvngariae, Bohemiae || &c. Regiae Majestatis, Edictalis Cassatio, Iniquae, || Praetensae, & ipso jure nullae Electionis Ga-||brielis Bethlen, in Regno || Hungariae. || ... || Augustae Vindel: || Recusa per Andream Apergerum. || Anno M.DC.XXI.

A⁴B⁴ = [8] fol.

RMK. III. 1319 — Hubay 544. Más kiadása: RMK. III. 1285, 1286, 1342.

64. Drei vnderschiedliche Tractätlein. || I. || Der Römischen Keyser-||lichen, auch in Germanien, zu Hungern vnd || Böhmen Kön. May. Edictal Cassation, der vnbilligen || vermeinten, vnd von rechtswegß nichtigen Wahl Gabriels || Bethlen, im Königreich Vngern: ... || II. || Chur Sachsens, dem Pfälzischen Gesandten, Georg Friedrichen, Gra-||uen zu Hohenloe, etc. gegebene Resolution, zu Dreßden im Monat || Ianuario 1621. || III. || Eynfältig vnd wolmeinender Discours mit inserirter trewhertziger Warnung || vnd adhortation, ... || Gedruckt im Jahr, 1621.

A⁴B⁴C⁴D⁴E⁴ = 39 pag.

RMK. III. 1345 — Apponyi 792.

65. Neue || Huldigungs Predigt: || Bey || Des Durchlauchtigen || Hochgebornen Fürsten vñ Herren, || Herren Gabriels, Fürsten ... || Gehalten || Durch Michaelem Lyresium N.S. || Ietziger zeit Evangelischen Pfarrern || vnd Predigern zu Oppeln. || Den andern Sonntag nach Trinitatis, || war der fünffte Junij In diesem 1622. || laufenden Jahre. || Gedruckt in der Fürstl. Stadt Olse, || Bey Iohann: Bössemessern.

A⁴B⁴C⁴D² = [14] fol.

Ø

BORSA GEDEON